

Йосип БАГЛАЙ

ЯРОСЛАВ ГЕЛЯС У ТЕАТРІ СРІБНОЇ ЗЕМЛІ

Історію українського професійного театру на Закарпатті, що його з легкої руки Василя Пачовського називають Срібною землею, – від часу відкриття в Ужгороді 15 січня 1921 року Руського театру товариства “Просвіта” – творили багато великих майстрів української національної сцени: Михайло Біличенко, Марія Приемська, Микола Садовський, Олександр Загаров, Ярослав Барнич, Федір Базилевич, Микола Аркас, Роман Кирчів, Юрій Шерегій, Володимир Магар, Гнат Ігнатович, Марія Харченко, Андрій Вертелецький. Був серед будівничих українського театру на Закарпатті також і Ярослав Геляс (21.XI.1916 р., с. Терпилівка на Тернопільщині – 6.X.1992 р., м. Львів), знаменитий український Гамлет і Чацький.

Навесні 1976 р. директор Закарпатського українського музично-драматичного театру Василь Руснак запропонував мені упорядкувати книгу “Театральне Закарпаття”. Був серед її авторів і Ярослав Геляс, який підготував статтю “Із поглядом у завтра”. “Театральне сьогодні..., – писав він, – варто лише вдуматися у зміст цих слів, і перед очима постає яскрава, на диво розмаїта картина. Вистави, позначені вірністю реалістично-психологічній традиції вітчизняної класики, і вистави могутніх романтичних пристрастей, вибухових зарядів почуттів і емоцій... Вирішені у формі самого життя – і з використанням елементів так званого “умовного театру”... Одверто публіцистичні і глибоко аналітичні, “режисерські” й “акторські”, “під Брехта” й “під Станіславського”... Здається, все багатство й розмаїття сучасних форм і засобів театального мистецтва виплеснуло на полотно, заповнило його найпотаємніші глибини, заграло своїми, тільки їм властивими барвами й відтінками”. Перший театральний сезон Закарпатського українського музично-драматичного театру під керівництвом Ярослава Геляса в 1974-1975 рр. подарував глядачам “Ціною любові” О. Корнієнка, “Чаклунка синіх гір” В. Сичевського, “Незабутнє” М. Коваленка та Л. Болобана (за творами О. Довженка “Незабутнє”, “На колючому дроті”, “Перемога” й “Україна в огні”), “На сьомому небі” М. Зарудного. Вистави були здійснені в героїко-романтичному плані, отримали своє продовження у музичному та поетичному репертуарі.

Уже серед перших постановок на ужгородській сцені яскравим прикладом реалізації режисерського кредо Ярослава Геляса стала згадана вище вистава “Незабутнє” за О. Довженком, яку режисер вирішив як ораторію-епос.

Полишаючи осторонь часто вимушену залежність режисера Я. Геляса від ідеологічних настанов часу, пригляньмося до прийомів умовності у виставі “Чаклунка си-

Ярослав Геляс

ніх гір” В. Сичевського. Ярослав Геляс і художник Микола Манджуро створили блискучий узагальнено-романтичний сценічний твір. Дія “Чаклунки синіх гір” відбувається на дарабах. На передньому плані сцени здійснюються вгору дві трембіти. Імітація плачу трембіт особливо вражала у сцені похорону сільського хлопця Івана Откаля. Ця сцена за художнім оформленням, використанням світлових ефектів, тобто за способом створення зорово-слухового образу, належала до числа таких, яких раніше Закарпатський театр не знав. Синхронне поєднання усіх трьох планів дії дало змогу постановникам подати цілу низку чисто пластичних картин з винятковим зоровим ефектом.

Відважним на той час кроком Геляса-режисера була постановка в 1975 р. п’єси М. Куліша “97” про штучний голодомор на Україні в 1922-1923 рр.. Вистава викликала у підсвідомості глядача асоціації з жахливим 33-м роком, про який ми наслідилися заговорити відверто і вголос лише після Чорнобильської трагедії.

Наступні театральні сезони під керівництвом Я. Геляса були знаменні виставами за творами зарубіжної класики, серед яких – “Дон Карлос” Ф. Шіллера, “Отелло” В. Шекспіра. Значною подією в театральному житті Ужгорода й області слід вважати постановку угорської народної опери “Витязь Янош” за однойменною поемою Ш. Петефі. Прекрасна музика П. Качо, поетичне оформлення М. Зелінського та вдумлива робота режисерів Я. Геляса та Ф. Макуловича подарували глядачеві чудову виставу.

На закарпатській сцені Я. Геляс здійснив також низку високохудожніх постановок за п’єсами українських драматургів-класиків. Серед них – “Дай серцю волю, заведе в неволю” М. Кропивницького, “Сорочинський ярмарок” за М. Гоголем і “Ніч під Івана Купала” М. Старицького,

”Варнак” Ю. Удовиченка (за творами Т. Шевченка “Варнак” і “Княгиня”), “Жменяки” М. Томчання та О. Гриба і найцікавіше в цьому переліку – вистава “Украдене щастя” І. Франка.

“Украдене щастя” – це ціла епоха у творчому житті Ярослава Геляса як режисера-постановника й актора-виконавця. Вистава починалася знаменитою піснею опришків, у якій звучав протест проти соціального і національного гноблення. В ужгородському варіанті постановки “Украденого щастя” головні ролі виконували Майя Мернова-Геляс (Анна), Ярослав Мелець (Михайло Гурман) і сам Ярослав Геляс (Микола Задорожний).

Він був – і це необхідно підкреслити – не лише одним із найталановитіших режисерів Закарпатського українського театру, а й блискучим виконавцем багатьох провідних ролей, найпомітніші з яких – Павло Сторчан у виставі “Ціною любови” О. Корнієнка, Петро Цимбал у “Чаклунці синіх гір” В. Сичевського, Лаврін Запорожець у “Незабутньому” за О. Довженном, Іван Жменяк у “Жменяках”

На світлині (зліва направо): Василь Руснак, Ярослав Геляс, Йосип Баглай (Ужгород)

М. Томчання і О. Гриба і, безперечно, Микола Задорожний в “Украденому щасті” І. Франка.

За роки праці в Закарпатському українському музично-драматичному театрі народний артист України Ярослав Геляс здійснив близько тридцяти постановок, більшість із яких увійшла до золотого фонду театру і залишилась сторінкою його понад півстолітньої історії.

На початку 1992-го р. Ярослав Геляс переїхав до Львова, де 6 жовтня цього ж року завершив свій земний шлях. Його поховали на одному із схилів Личаківського кладовища. Здається, що й сьогодні Майстер звертається поетовими словами до своїх шанувальників та побратимів по театральному мистецтву:

*Мій прах підніметься з труни, з землі
І зашумить листочками в гіллі.
По смерті теж мені потрібне сонце,
Вода і люди добрі, а не злі...*

Ярослав Геляс - Микола, Майя Геляс - Анна, Ярослав Мелець - Михайло, “Украдене щастя” І. Франка, Закарпатський український музично-драматичний театр